

Slovesa směřujícího pohybu

(Petr Komers)

Úvod. Sloveso ve vietnamštině; vymezení a zdůvodnění námětu práce; výčet sloves, jimiž se tato bude zabývat: *đi, đén, tói, ra, vào, lên, xuông, qua, sang, lại, về*

I. Samostatné použití (slovesa směřování)

a) Samostatné použití jednotlivých sloves, definice obsahu každého z nich, jejich užití a možnosti překladu

b) Samostatné použití v přeneseném smyslu

II. Nesamostatné použití (postverbální a postadjektivní elementy směřování)

a) V postavení za slovesem a za přídavným jménem

b) V postavení před slovesem

III. Vztah místa ke slovesu

a) cílového

b) průchozího

c) výchozího

d) Elementy relativní polohy (*trên, dưới, trong, ngoài*)

Závěr. Naznačení dalších problémů spjatých se slovesy směřování. Nedostatky práce.

Slovesa směřujícího pohybu a jejich překlad do češtiny

Petr Komers

Slovesa činnosti a pohybu ve vietnamštině obvykle vyjadřují pouze samotnou povahu akce bez místně situačního kontextu. K jeho vyjádření je pak nutno sloveso doplnit o další slovní elementy různého druhu (příslovce, předložky, atd.). Zvláštní skupinu však tvoří slovesa, vyjadřující už sama o sobě určitý pohyb v prostoru, směřování v něm¹. Mohou stát samostatně, popřípadě slouží k upřesnění směru jiných sloves, jež sama o sobě směr pohybu v prostoru nevyjadřují. Nejčastější slovesa směřujícího pohybu jsou tato: *đi, đén, tói, ra, vào, lên, xuống, qua, sang, lại, về*². Poněvadž jejich praktické využití je značné a poměrně pestré, zabývá se jím i tato práce.

Povaha vietnamských slov umožňuje větší volnost při jejich užití, takže jednotlivá slova (nemluvě o hojnosti homonym) mohou ve větě zastupovat různé slovní druhy. Ani u jmenovaných sloves nejsou hranice jejich funkce v kontextu věty vždy jednoznačné: byť si ponechávají část svého významu, mohou nabývat role předložky, příslovce ap. Budeme se zabývat jen těmi případy, kdy si tato slova zachovávají převážně svůj slovesný význam. Poukážeme však na možnosti jejich překladu do češtiny pomocí jiných slovních druhů³.

I. Samostatné použití

a) Slovesa směřujícího pohybu (*động từ chỉ phương*) mohou stát samostatně v jádru syntagmatu se slovesným přísudkem. Vyjadřují různý pohyb vztahený k nějakému místu (*đi, đén*), respektive k místům dvěma, jež jsou ovšem v určitém vzájemném vztahu (*qua, sang*). Pokusme se nejdříve definovat co nejpřesněji

¹ Mnoho gramatik vůbec nevyčleňuje směrová slovesa coby samostatnou gramatickou kategorii. Tak např. Bulteau (str. 161) je uvádí – ovšem jen některá z nich – v rámci „verbes auxiliaires“, tj. pomocných sloves a to spolu s jinými slovními elementy jako *phải, chịu, mặc, được* aj.

² Jmenovaná slovesa přesně v tomto rozsahu uvádí jedině Nguyễn Kim Thân (str. 247-256). Tento výběr poměrně odpovídá i učebnici Assimil, která zmiňuje (snad i vzhledem k tomu, že jde o základní učebnici pro začátečníky) jen osm z nich (str. 249-252) a hovoří o nich jako o „slovesech *pohybu* ve verbálním a postverbálním použití“.

³ Nenalezli jsme pramen, který by se důkladněji a přehledně zabýval problematikou směrových sloves ve vietnamštině. Vzhledem ke skutečnosti, že je z tohoto důvodu celá struktura naší práce naším dílem, kompilujícím řadu roztroušených poznatků pokud možno co nejsystematičtěji, odkazy na zdroje jsou minimální. Všechny jednotlivé uvedené příklady jsou porůznu přejaty z pramenů uvedených v použité literatuře.

jejich prvotní význam v tomto samostatném použití, neboť i nesamostatné použití těchto sloves vychází z jejich prvotního vnitřního významu⁴.

Đi - znamená 'přemísťovat se směrem **od** nějakého místa' – vztahuje se tedy především k místu a okamžiku zahájení pohybu; vyjadřuje 'vzdalování se'; může však fungovat i jako sloveso 'přemísťování se' obecně
- překlad: *jíti, jeti* (nejobecněji), dle kontextu *odejíti, odjeti*, popř. i *vyjíti, vyjeti*

*Anh **đi** đâu?*

Kam jdete? (popř. Kam odcházíte?)

*Bao giờ chúng ta **đi**?*

Kdy odejdeme? (Kdy vyjdeme? Kdy půjdeme?)

Đến, tới - 'přemísťovat se směrem **k** nějakému místu' - klade naopak důraz na cílové místo a okamžik dokončení pohybu; vyjadřuje 'dosažení cíle'; v tomto

smyslu stojí v párové opozici k *đi* (v jeho užším, neobecném významu: *đi* podtrhuje fakt zahájení x *đến* fakt ukončení pohybu); *tới* je knižnější variantou *đến*

- podobný význam má např. francouzské *arriver*, které rovněž podtrhuje dosažení určitého místa; v češtině lze tento smysl vyjádřit výrazy jako *dorazit někam, dojít až ke*, jež ovšem nejsou pro překlad vždy nejvhodnější
- překlad: *přijíti, přijeti*; popř. *dojíti, dojeti*, nebo *jíti k, jeti k*; dle kontextu i *jíti do, jeti do*

*Mời anh **đến** nhà tôi.*

Přijďte mne navštívit.

*Tôi đang **đến** thư viện.*

Jdu do knihovny. (doslova spíše: Jdu /až ke knihovně.

*Em **đến** đâu?*

Kam jdeš? (důraz na cíl)

Vào – 'přemísťovat se **dovnitř** nějakého prostoru' - vyjadřuje pohyb s důrazem na vztah dvou prostorů: výchozího - relativně otevřenějšího a cílového – relativně (ve vztahu k prostoru výchozímu) uzavřenějšího;
- překlad: *vejíti, vjeti; vstoupiti*; popř. *jíti do, jeti do*

*Cô ấy **vào** nhà.*

Vchází do domu. Jde do domu. Jde dovnitř. Vstupuje (dovnitř).

⁴ Definice jednotlivých směrových elementů uvádí pouze Assimil (str. 249-252), a to ve velmi elementární, pro naše účely zcela nedostačující podobě.

Mời ông vào. Raďte vstoupit. Vejděte, prosím.

Ra - ‘přemíst’ovat se **ven** z nějakého prostoru’ - stejně jako *vào* podtrhuje vztah mezi výchozím (zde naopak zavřenějším) a cílovým (tentokrát otevřenějším) prostorem; je tedy z hlediska významu v přímé opozici k *vào*;
- překlad: *vyjítí, vyjeti* (ve smyslu *ven*); popř. *jíti z, jeti z; jíti ven*

Anh ấy vừa ra sân. Právě před chvílí vyšel na dvůr. (šel ven na dvůr)

Chúng tôi đã ra khỏi rừng. Vyšli jsme si do lesa. (rozumí se, že ven, tj. z domu, z města ap. do přírody)

Lên - ‘přemíst’ovat se směrem **vzhůru**’ - opět vychází z relativního protikladu výchozího a cílového místa: výchozí = níže; cílové = výše;
- překlad: *vyjítí, vyjeti* (ve smyslu *vzhůru*); *vystoupiti* (tj. *nahoru*); popř. *jíti vzhůru, nahoru, jeti vzhůru, nahoru*

Mời anh lên đây. Vyjděte, prosím, tudy. Pojd'te, prosím, tudy. (rozumí se nahoru, tj. po schodech apod.) Raďte vyjít tudy.

Họ đã lên núi. Jeli na hory. (tj. směrem vzhůru; srv.: Ho da den núi. - Přijeli k horám, k hoře. Dojeli k horám.) Dle kontextu i: Lezli na hory. Vylezli na horu. Zlezl horu. apod.

Xuống - ‘přemíst’ovat se směrem **dolů**’ - stojí v přímé opozici k *lên*: výchozí místo se nachází výše, cílové níže;
- překlad: *sejítí, sjeti; sestoupiti*; popř. *jíti dolů, jeti dolů*

Mời anh xuống đây. Sejděte, prosím, tudy. Pojd'te, prosím, tudy. (rozumí se dolů: se schodů apod.)

Họ đã xuống từ núi. Sestoupili s hory. Scházeli s hor dolů. Šli s vrchu dolů. Dle kontextu i: Slezli s hory dolů.

Sang - ‘přemísťovat se **odněkud někam** přes nějaký prostor’⁵ - vyjadřuje fakt *přechodu* z výchozího do cílového místa (z...do...), přičemž se rozumí, že mezi těmito krajními body pohybu je třeba překonat určitý prostor, který je chápán spíše jako *překážka*, jejíž povaha není podstatná (protože na průchozí prostor zde není kladen důraz, nebývá předmětně vyjádřen); nejčastěji jde o přechod mezi dvěma stejně situovanými místy (v přibližně stejné výšce, z jedné země do druhé apod.), přičemž výchozí místo nemusí být přímo uvedeno - z formulace se však samosebou rozumí, že jeho povaha je na úrovni místa cílového
- překlad: *přejíti, přejetí; jíti z... do..., jeti z... do...*

Tôi sang Đức.

Pojedu do Německa. (rozumí se, že z nějaké jiné země a přes hranici)

Chị ấy sang thăm em.

Jde tě navštívit. (rozumí se, že výchozí a cílové místo jsou na stejné úrovni: z domu do domu, z pokoje do pokoje ap. a že mezi nimi se musí překonat určitý prostor: ulice, chodba, práh ap.)

Qua - ‘přemísťovat se **přes** nějaký prostor’ - klade důraz na průchozí prostor, který je mezi východiskem a cílovým místem; tento průchozí prostor je tentokrát chápán jako *prostředek, cesta, tj. kudy* (protože je na něj kladen důraz, bývá často předmětně vyjádřen: *qua cầu - přes most*); z hlediska opozice hraniční body pohybu (tj. východisko - cíl) x průchodisko (resp. z hlediska důrazu kladeného na jednu ze složek této opozice) stojí *qua* v určitém protikladu ke slovesu *sang*
- překlad: *přejíti přes, přejetí přes; jíti přes, jeti přes; popř. (není-li předmětně vyjádřen průchozí prostor) přejíti do, ke, přejetí do, ke*

Họ đã qua biển.

Jeli přes moře. Jeli za moře. Dostali se za moře.

Mời anh qua phố.

Přejděte, prosím, ulici. Přejděte na druhou stranu ulice.

Tôi sẽ qua Đức.

Pojedu přes Německo. Dle kontextu ale

⁵ Nguyễn Kim Thành uvádí, že *sang* je čínského původu a v čínštině odpovídalo vietnamskému výrazu *qua*. Ovšem *qua* má podle něj význam širší, třebaže v jižním Vietnamu tato rovnice do značné míry může platit. (str. 253) Samozřejmě není v našich možnostech zabývat se zde dialektickými odchylkami.

spíše: Přejedu do Německa. (rozumí-li se v kontextu, že se musí přejet přes určitý prostor: přes hranici, přes hory, přes most apod.)

Về - ‘přemísťovat se zpět, na původní místo’ - tedy ‘vracet se’; toto původní místo však nemusí být vyjádřeno, protože se často rozumí z kontextu; sloveso *về* tedy uvádí *celý pohyb* v prostoru (z výchozího až do cílového místa) do vztahu k pohybu, který mu někdy v minulosti předcházela a vedl směrem opačným (třebas jinou cestou, ale mezi stejnými místy); do značné míry je tu kladen důraz na cílové místo současného pohybu (jež ovšem původně bylo místem výchozím)

- překlad: *vrátiti se, navrátiti se; jíti zpět, jeti zpět; popř. přijíti, přijeti (zpět)*

Ngày mai tôi về nhà.

*Zítřej se vracím (vrátím) domů. Zítřej
pojedu domů. (rozumí se, že domov
je místem původním)*

Anh ấy sắp về.

Co nevidět se vrátí. Brzy bude zpátky.

Lại - 1. ‘přemísťovat se směrem k nějakému místu’; v tomto případě stojí – podobně jako *đến (tới)* v opozici k *đi* (*đi* = vzdalovat se od nějakého místa): zatímco však *đến* (a *tới*) zdůrazňují *dosažení cílového místa*, *lại* vyjadřuje prosté *přibližování* k němu

- překlad: *přijíti, přijeti; jíti (kam), jeti (kam)*

Lại đây!

Pojď sem!

Mời anh lại nhà tôi (chơi).

Přijďte ke mně na návštěvu.

- 2. ‘přemísťovat se zpět, na původní místo, resp. **opačným směrem**’; může být obecně chápáno jako ‘vracet se’, tedy podobně jako *về*, ovšem s tím rozdílem, že u *lại* je kladen důraz na *opětné vykonání pohybu* (opačným směrem), tj. na pohyb samotný, zatímco u *về* je důraz spíše na *opětné dosažení původního místa*

- překlad: *vraceti se; jíti zpět, jeti zpět*

Lại đây!

Vrať se (sem)! (v závislosti na kontextu)

Kẻ đi ngược lại.

*Jedni přicházejí, druzí odcházejí. (tedy:
jdou opačným směrem)*

Jak vidno, většinu těchto sloves směřujícího pohybu lze do češtiny přeložit nejvhodněji pomocí sloves *jíti*, *jeti* s příslušnými předponami, anebo s následnými předložkami, popř. příslovci. Srovnej:

<i>đi</i> - <i>odejít</i> , <i>vyjít</i> ; <i>jíti od</i>	<i>sang</i> - <i>přejít</i> ; <i>jíti od do</i>
<i>đến, tới</i> - <i>přijít</i> , <i>dojít</i> ; <i>jíti ke</i>	<i>qua</i> - <i>přejít</i> ; <i>jíti přes</i>
<i>vào</i> - <i>vejít</i> ; <i>jíti do</i>	<i>về</i> - - <i>jíti zpět</i>
<i>ra</i> - <i>vyjít</i> ; <i>jíti ze</i>	<i>lại</i> - 1. <i>přicházeti</i> ; -
<i>lên</i> - <i>vyjít</i> ; <i>jíti na</i> (např.)	2. - <i>jíti zpět</i>
<i>xuống</i> - <i>sejít</i> ; <i>jíti se, ze</i>	

Ve vietnamštině bývá oceňována přesnost v užití těchto sloves: teoreticky je sice možné užití slovesa *đi* (v obecném významu *přemístování vůbec*, tj. *jíti*, *jeti*) na místě všech ostatních (*đến, vào, ra, lên, xuống* atd.), působí však jako neschopnost mluvčího vyjadřovat se přesně. Lze např. říci: *Tôi sẽ đi Đúc.* místo *Tôi sẽ qua Đúc.* - Vyjadřovací úroveň varianty druhé však je podstatně vyšší.

Naopak v češtině mohou tyto předpony či předložky působit poněkud neobratně a nadbytečně, obzvláště zkombinují-li se: *vejít do domu, jít zpět do školy, vyjet na hory*. Poměrně vhodným překladem pro většinu z vietnamských sloves směřování může tedy začasť být prosté sloveso *jíti*, ev. *jeti* bez předpony, přičemž směřující povaha pohybu se vyrozumí z kontextu: *jíti domů, jít do školy, jeti na hory*. Použití tohoto obecného slovesa není přitom v češtině většinou chápáno jako vyjadřovací neschopnost mluvčího.

Budiž zdůrazněno, že doporučené překlady nesmí být uplatňovány automaticky. Při překladu je lépe vycházet z vnitřního obsahu jednotlivých sloves pohybu (jak jsme se je pokusili definovat výše) a vnímat jejich smysl v konkrétním kontextu. Bohatost češtiny pak může nabídnout zcela jiné překladatelské řešení.

<i>Chúng tôi xuống thuyền.</i>	<i>Nastoupili jsme do loďky. (rozumí se, že s břehu, který je výš)</i>
<i>Một bước chân nữa và nó vào hang động.</i>	<i>Ještě jeden krok a ocitl se v jeskyni.</i>
<i>Vào lúc trời mưa, nó phải đến trường.</i>	<i>Zrovna když prší, musí jít do školy.</i>

Chúc lên đường may mắn!

Šťastnou cestu!

Protože význam českých odvozenin od sloves *jíti, jeti* odpovídá jmenovaným vietnamským slovesům směřování jen v hrubém obrysu, může dojít dokonce při překladu k jejich křížení⁶.

Tôi xin phép về!

*Dovolte mi odejít. (např. na návštěvě;
doslova ovšem spíš: Dovolte mi
vrátit se.*

*Bố em về nông thôn.
Lan ra học.*

*Můj otec vyjel na venkov.
Lan šla do školy.*

b) Někdy bývá povaha směřování u sloves pohybu chápána i v **přeneseném smyslu**. Vesměs jde o případy, kdy určitá konkrétní místa bývají Vietnamci chápána jako párové oposice, a podle toho k nim jsou přiřazována slovesa směřování:

- jih Vietnamu = uvnitř **x** sever Vietnamu = venku:

vào Nam **x** *ra Bắc*
vào Sài Gòn **x** *ra Hà Nội*

- vnitrozemí = uvnitř **x** přímoří = venku:

vào đất liền **x** *ra biển*
vào Hà Nội **x** *ra Hải Phòng*

- místo výlučného významu (bez oposice) = nahoře (tj. vyšší postavení)

lên Hà Nội (hlavní město)
lên Nhà hát lớn

- venkov = původní místo (tj. domov) **x** město = přechodné místo, resp.
nepůvodní místo

về làng **x** *đi thành phố*

⁶ Ve skutečnosti se i v samotné hovorové vietnamštině můžeme setkat i se zcela nelogickým užitím směřovacích elementů, např. Může někdo říci: *xuống lớp* (jít do třídy), ačkoli se zrovna nalézá na místě nižším. Není v možnostech naší práce postihnout tyto případy, o nichž se ostatně nezmiňuje ani jeden z použitých pramenů. Kontextuálně však jsou tyto výrazy vesměs srozumitelné.

<i>về quê</i>	<i>x</i>	<i>đi Hà Nội</i>
<i>về nông thôn</i>	<i>x</i>	<i>ra thành phố</i>

Jak je zjevné, s tímž konkrétním místem (např. Hanoj) mohou být užita různá slovesa, jejichž výběr je určen kontextem. Záleží na tom, kterou z opozic chceme - nebo můžeme - zdůraznit. Jedeme-li např. do Hanoje z jihu, nejvhodnější je sloveso *ra*; jedeme-li ovšem od moře, použijeme sloveso *vào*; chceme-li zdůraznit výjimečný statut hlavního města, zvolíme raději *lên*, atd. Přemíst'ujeme-li se k moři, volíme sloveso *ra*; pokud tam však vyjždíme z horské oblasti, žádoucí je sloveso *xuống*.

c) Jiným případem je použití slovesa samého ve smyslu přeneseném:

- u slovesa **đến** - ve významu 'nastat, přijít'

Đến giờ rồi. *Už je na čase. (Už nastal čas. Už přišel čas.)*

- u slovesa **vào**⁷ - 1. ve významu 'zahájit nějakou činnost, nějaký nový časový úsek':

Chúng ta vào giờ học. *Začínáme vyučovací hodinu.*
Trời vào xuân. *Jaro začíná.*
Sinh viên vào năm học mới. *Studenti vstoupili do nového školního roku.*

- 2. ve významu 'patřit někam podle nějakého neurčitého hodnocení':

Chị ấy vào loại đẹp. *Je hezká. (Patří k těm hezkým.)*
Bà ấy vào loại hay nói. *Ta ženská hodně mluví. (Patří k těm, kdo často mluví.)*

- u slovesa **ra** - 1. ve významu 'zveřejnit, publikovat':

Tác giả ấy vừa ra một cuốn sách. *Onen autor právě vydal novou knihu.*

- 2. ve významu 'plodit, produkovat':

⁷ O elementu vào ve významech verbálních, postverbálních, ale i adverbálních pojednává poměrně vydatně Nguyen Thi Binh Slavická, str. 87-88.

Cây ra lá mới.

Na stromě vyrašily nové listy.

- u slovesa **lên** - 1. ve významu ‘vyrůst, dospět’ (o věku):

*Cháu **lên** mấy tuổi?*

Kolik je ti let?

- 2. ve významu ‘pokračovat’ (ve smyslu určité gradace, postupu):

*Từ Hải Phòng, đường nhựa **lên**
vài chục cây số nữa.*

*Za Haifongem pokračuje asfaltová
silnice ještě několik desítek
kilometrů.*

*Phim không **lên** được.*

Film se nenavíjí. (ve fotoaparátu)

- u slovesa **lên** - ve významu ‘stoupnout, zvětšit se’; u slovesa **xuống** – ‘klesnout, zmenšit se’ (o ceně, o měřitelných veličinách ap.):

*Tháng này giá thóc **lên** nhiều.*

*Tento měsíc výrazně vzrostla cena
rýže paddy.*

*Praha có năm **xuống** mấy mươi
độ âm.*

*V některých letech je (klesá) v Praze
několik desítek stupňů pod nulou.*

- u slovesa **qua** - 1. ve významu ‘přežítí’, popř. ‘překonati nějakou životní etapu’:

*Bạn tôi bị ốm nặng, có lẽ
không **qua** được.*

*Můj přítel je vážně nemocen, možná
nepřežije. (nevydrží, zemře)*

*Tôi hy vọng sẽ **qua** được.*

Já doufám, že přežije.

*Trẻ chưa **qua**, già chưa tới.*

*Už není nejmladší, ale ještě není starý.
(rčení)*

- 2. ve významu právě opačném, tj. ‘zemřítí, skonati’ (eufemisticky):

*Bà cũ đã **qua** được hai năm rồi.*

*Stařenka nás opustila již před dvěma
roky.*

Jak patrně, původní významové jádro směrového slovesa zůstává v podstatě zachováno i v těchto přenesených užitích, byť už nejde o pohyb a směřování v prostoru (đến - přijít k = přijít k okamžiku, kdy = nastat; vào - směr dovnitř = dovnitř činnosti = začátek činnosti; lên = směr vzhůru = růst; xuống - směr dolů = klesat; qua = přechod odkudsi kamsi = překonání nějaké překážky, atd.). Použití sloves směřujícího pohybu v podobně přenesených významech je však podstatně rozmanitější, takže výše jsou uvedeny jen některé, častější případy.

II. Nesamostatné použití

a) V postavení za slovesem, za přídavným jménem

1. Slovesa směřujícího pohybu se však užívají samostatně jen zřídka. Mnohem častěji doprovázejí slovesa jiná, převážně taková, která vystihují povahu pohybu (*bay, chạy, đưa, aj.*), avšak sama o sobě neupřesňují směr tohoto pohybu. Tato slovesa pohybu lze považovat většinou za sloveso základní, významové, zatímco následné sloveso směru je pouze elementem doplňkovým (budeme je tedy v tomto kontextu nazývat postverbálními elementy směřování, *động từ chỉ phương đi kèm*) a částečně tak ztrácí svou ryze slovesnou povahu. To lze dobře pozorovat při překladu do češtiny, neboť obsah směrového slovesa většinou vyjádří nejlépe pouhá předpona (viz tabulka předpon I.a), přidaná ke slovesu významovému: *bay lên - vzletět, vylétět; chạy ra - vyběhnout; đưa về - přivést nazpátek aj.* Obsahy obou sloves se tak sčítají.

*Cầu dẫn vào đến Ngọc Sơn.
Một nghìn bàn tay ngà đã **thò**
ra cửa sổ.*

*Most vede ke chrámu Ngọc Sơn.
Tisíc rukou se natáhlo ven z oken.*

*Nó **ngã xuống** nước.
Xe **quay sang phải**.*

*Spadl do vody.
Auto zahnulo do prava.*

Podobně v přeneseném smyslu:

*Bao giờ **cho đến** tháng ba...
Trung tâm văn minh ấy **đạt đến**
trình độ phát triển cao.
Tôi **sinh ra** ngày 8 tháng 10.*

*Až nastane březen...
Toto centrum civilizace dosáhlo
vysoké úrovně rozvoje.
Narodil jsem se 8. října.*

*Trời chuyển sang lạnh.
Mấy tháng đã trôi qua.*

*Ochladilo se.
Kolik měsíců už uběhlo. (přešlo)*

V případě, že významové sloveso je přechodné čili transitivní (tj. je-li doprovázeno předmětem ve 4. pádu), následuje předmět ihned po tomto slovesu:

*Học sinh mang sách ra học.
Rút tay ra khỏi túi.
Chúng ta viết thư lên chính phủ.
Có thể chuyển tiền qua bưu điện.
Tôi đưa ba về nhà.*

*Žáci si odnesli knížky do školy.
Vyndat ruce z kapes.
Napsali jsme dopis vládě.
Peníze se mohou poslat poštou.
Dovedu vás, paní, domů.*

Jednou z nejfrekventovanějších kombinací je spojení významového slovesa **đi** s následným elementem směřování: *đi den, đi vào, đi ra, đi lên, đi sang, đi qua*, atd. V tomto případě samotné sloveso *đi* často ztrácí svůj směrový význam a je chápáno ve smyslu obecném jako 'jít, jeti':

*Em đi đến Hà Nội.
Chúng mình đi sang Praha.
Anh Cường đi vào phòng.
Toàn thể gia đình đi ra biển.*

*Přijíždí do Hanoje.
Pojedeme do Prahy.
Cuong jde (vchází) do pokoje.
Celá rodina jede k moři.*

Někdy si nicméně i v tomto spojení podržuje sloveso *đi* svůj význam směrový ('přemístit se od nějakého místa'):

*Họ đi sang Việt Nam.
Tôi không đi đến đây!*

*Odjeli do Vietnamu.
Já tam nepůjdu!*

Stojí-li vedle sebe dvě jiná směrová slovesa v oznamovací výpovědi, většinou hrají rovnocennou roli a lze je chápat jakožto dvě různá stadia téhož pohybu - a lze je tak někdy i překládat. Obvykle však v češtině volíme k překladu jen jedno sloveso, podle okolností první či druhé. (Domníváme se, že v tomto případě si i druhé sloveso zachovává plně svůj slovesný charakter, a proto jej nazýváme slovesem - a nikoli elementem - směřování.)

*Mong cho cái rét chóng qua đi
để cho mua xuân lại tới...*

*Očekávání, že zima brzy přejde (dosl.
přejde a odejde), aby se zas mohlo
vrátit jaro...*

*Trẻ con đi đi lại lại. (chỉ jen đi lại)
Họ qua qua lại lại trước cổng.*

*Děti se míhají sem a tam.
Přecházejí pořád tam a zpět před
bránou.*

*Đưa khách ra đến tận nhà ga.
Mai đến hai giờ sáng, tôi mới về
đến nhà.*

*Vyprovodit hosta až k nádraží.
Až ve dvě hodiny v noci jsem se
vrátila domů (nebo: přišla domů).*

2. Kromě výše uvedeného základního, nejčastějšího použití může kombinace *pohybové sloveso + element směřování* nabývat významu jiného: některá slovesa směřování mohou být totiž použita např. jako alternativní vyjádření rozkazu. To platí především o slovesech **đi** (vyjádření prostého rozkazu), **lên** (rozkaz požadující zvýšení intensity či kvantity nějaké činnosti). V hovorovější variantě lze použít místo *lên* i sloveso **vào** (opět zvýšení intensity ap.). V těchto případech stojí směrové sloveso až na konci výpovědi.

Bỏ đi!

Vykašli se na to! (Nech to být!)

Im đi!

mlč!

Chị về đi!

Vrať se!

Chúng ta đi chơi đi!

Pojďme si povyrazit!

Anh đi đi anh!

*Běž! (zmírněno opakovaným zájmenem
na konci)*

Cố gắng lên!

Přidej! (Snaž se víc!)

Đứng lên!

Stoupni si!

Học nhiều vào!

Uč se více!

Làm nhanh vào!

Dělej rychleji!

Sloveso **ra** může v postavení za některými slovesy (*nói, nghi, nghe, giai (toán), hiểu, phát hiện, tìm* aj.) znamenat ‘naplnění, vyústění, dokončení či výsledek akce, kterou označuje dotyčné sloveso’: *hiểu - rozuměti x hiểu ra - porozuměti; tìm - hledati x tìm ra - najít, atp.* V češtině tento významový posun často odpovídá rozdílu mezi nedokonavým a dokonavým slovesem.

Tôi đã nhận ra anh ấy.

Poznal jsem ho. (rozpoznal)

Đưa ra một học thuyết.

*Představit teorii. (đưa - uvést,
đưa ra uvést na veřejnosti)*

Podobně v ustálené vazbě: **lấy đâu ra** - ‘kde vzítí...’

Chúng ta lấy đâu ra tiền để đi?

Kde vezmeme peníze na cestu?

*Lấy đâu ra người để làm công
việc này.*

Kde sehnat lidi na tuhle práci?

Sloveso **qua** může v postavení za některými slovesy znamenat ‘provést zmíněnou činnost rychle, zběžně’:

*Tôi chỉ **đọc qua** bài này.*

Přečetl jsem ten článek jen letmo.

(Přelétl jsem ho očima.)

*Bà ấy **quét qua** cái nhà.*

Narychlo v domě zametla.

Sloveso **lại** může v postavení za slovesem **mang** znamenat ‘způsobit, přivodit, vyvolat’:

*Quyển sách **mang lại** niềm vui.*

Knihy vyvolala radost.

3. Ve všech předchozích případech šlo o slovesný přísudek. Některá ze sloves směřování lze užít rovněž za přídavnými jmény - jen málokdy jsou však tato v posici adjektivního přísudku jako v těchto případech:

*Bố em **to béo ra**.*

Můj otec ztloustl.

*Đứa con anh **lớn lên**.*

Jeho dítě vyrostlo.

Nejhojněji se za přídavnými jmény užívají čtyři směřová slovesa: **đi**, **lại**, **ra**, **lên**. Jejich správné použití však závisí na povaze a chápání přídavného jména.

- sloveso **đi** ‘znamená změnu či vývoj k horšímu’, užívá se jej proto za přídavnými jmény, jejichž význam je chápán jako negativní:

*Ở Việt Nam, các cô gái sợ nắng làm cho da mình đen và **xấu đi***

Dívky ve Vietnamu se bojí slunce, aby jim neztmavla kůže, a nebyly tak ošklivější.

*Năm nay cô ấy trông **gầy đi**.*

Letos vypadá nějak pohublá.

- sloveso **ra** znamená naopak ‘změnu k lepšímu, resp. dobrý výsledek’, užívá se proto za přídavnými jmény, jejichž význam je chápán jako pozitivní (srv. výše: *béo ra*):

Chị ấy đẹp ra.

Zkrásněla.

*Đạo này, nó không đi nắng
nhiều nên trắng ra.*

*Protože teď nechodí moc na slunce,
je (hezky) bílá.*

- sloveso **lên** může být užito ve významu ‘zvýšení intensity, množství ap.’:

*Nhanh tay lên!
Hát to lên!*

*Dělej rychleji!
Zpívej víc nahlas!*

- sloveso **lại** znamená za přídavným jménem naopak ‘snížení intensity, míry ap.’:

*Anh đi chậm lại một chút
được không?*

Mohl bys trochu zpomalit?

*Chi sửa giúp cái áo này
cho nhỏ lại.*

Upravila tu košili tak, že je teď menší.

b) V postavení před slovesem

Někdy sloveso směřujícího pohybu předchází slovesu jinému - v tom případě vůdčí úlohu hraje opět sloveso první, tj. směrové: *đi tằm, đến học*. Sloveso druhé vlastně jen nahrazuje cílové místo cílovou činností, a lze je tedy do češtiny překládat vedlejší účelovou větou.

*Mẹ đi mua đồ trang sức.
Tôi đến gặp ông giám đốc.*

*Maminka šla koupit ozdoby.
Přišel jsem, abych se sešel s panem
ředitelem.*

*Năm ngoái Nam về ăn Tết ở nhà. Loni přijel Nam oslavit Tet domů. (tj.
přijel domů, aby oslavil Tet)*

c) Zvláštní případ - sloveso lại

- v postavení před slovesem znamená: ‘opakování akce (ať již se stejným či jiným objektem)’:

<i>Anh ấy thích đọc sách, bây giờ anh ấy lại đọc sách.</i>	<i>Rád čte knihy, teď už zas čte (nějakou knihu).</i>
<i>Bà ấy lại nói về ông ta.</i>	<i>Zase mluví o dědečkovi.</i>
<i>Cô ấy lại sang Viet Nam.</i>	<i>Ona opět jede do Vietnamu.</i>
<i>Trời lại mưa.</i>	<i>Už zase prší.</i>

- v postavení za slovesem znamená: ‘opakování činnosti se stejným objektem, avšak může být jiným způsobem’ (podstatné je, že se opakuje objekt):

<i>Chị hay làm lại bài tập này.</i>	<i>Předělej to cvičení (jiným způsobem).</i>
<i>Năm ngoái, tôi đọc cuốn sách này, năm nay tôi đọc lại nó.</i>	<i>Loni jsem četl tuto knihu, letos ji čtu znovu.</i>
<i>Em hỏi lại đi!</i>	<i>Zeptej se ještě jednou! (Zopakuj tu otázku!)</i>

(V podstatě by se tedy dalo říci, že *lại* se vztahuje ke slovu, jemuž předchází: v prvním případě k přísudku - *lại đọc sách*; ve druhém k předmětu – *đọc lại nó*. Ani v posledně uvedené větě tomu není jinak, akorát předmět zůstává nevyjádřen: rozkaz *Em hỏi lại đi!* tak není výzvou k položení jakékoli (další) otázky, nýbrž k opakování toho samého dotazu.)

- jde-li o citově zabarvený výrok, lze fakt opakování zdůraznit dvojitým použitím *lại*, tj. před i za slovesem:

<i>Anh ấy lại đọc lại cuốn sách này.</i>	<i>Zase čte znova tuhle knížku.</i>
<i>Em không biết bao giờ chúng ta mới lại gặp lại.</i>	<i>Nevím, kdy se spolu opět setkáme. (budeme moci setkat)</i>

- v souvětích může *lại* mít význam ‘protikladu, oposice’ proti smyslu předchozí souřadné věty - v tomto případě se klade před přísudek:

<i>Mọi khi về sớm, hôm nay lại về muộn.</i>	<i>Pokaždé se vrací brzy, ale dnes přišel pozdě.</i>
<i>Hai cái tượng giống nhau, mà một cái là đàn ông, còn</i>	<i>Obě sochy vypadají stejně, a přesto jedna představuje muže, zatímco</i>

một cái lại là khúc củi.

druhá poleno.

d) Párové užití směrových elementů

Často se směrové elementy v postverbální pozici užívají v párech: ... **đi... lại** nebo ... **lại ...đi**; ... **lên... xuống** nebo ... **xuống... lên**; ... **qua... về** nebo ... **về...qua**; ... **ra... vào** nebo ... **vào... ra**. Ve všech těchto případech nabývají významu ‘opakovaně, dokola, sem a tam’:

Nói đi nói lại.

Mluviti dokola.

Chạy đi chạy lại.

Pobíhat sem a tam.

Nam nghĩ xuống nghĩ lên một vấn đề.

Nam myslí pořád znovu na jeden problém.

(Tak např. v poslední větě lze užít všechny jmenované kombinace směrových elementů, a to i přesto, že v samostatném užití by v takové větě fungovat nemohly. Je tedy např. nemyslitelná věta: *Nam nghĩ xuống một vấn đề.*, stejně jako věta *Nam nghĩ lên một vấn đề.* Přesto se v hovorové vietnamštině nejběžněji setkáme jen s variantou ...đi ... lại.⁸)

III. Vztah místa ke slovesu

a) cílové místo

V zásadě platí, že cílové místo pohybu následuje vždy za slovesem směru, a to bez předložky.

*Người đi biển, người lên núi,
Người về nông thôn, người ra
thành phố...*

*Lidé jezdí k moři, na hory,
jezdí na venkov i do města...*

Đến ra trước giờ...

Když je lampa vystavena větru...

Thư viện ra đời như thế nào?

Jak vzniká knihovna?

⁸ V současné praxi se setkáme téměř výhradně s variantou đi...lại. O ostatních případech se zmiňuje toliko Le Van Ly, je tedy pravděpodobné, že jich bylo využíváno spíš dříve.

b) průchozí místo

Sloveso *qua*, jak již bylo řečeno, jako jediné ze sloves směřujícího pohybu, klade důraz na průchozí prostor: *Đi từ Hà Nội sang Pa-ri qua Béc-lin.* - *Jeti z Hanoje do Paříže via Berlin.* Pokud jsme *qua* výše překládali pouze jako ‘přejít, přejet’, tedy víceméně jako ‘přemístění přes něco, nad něčím’ (*qua cầu - jít přes most; bơi qua sông - přeplavati přes řeku*), musíme na tomto místě dodat, že způsob průchodu může být chápán a překládán i jiným způsobem. To platí právě a zejména o využití výrazu *qua* jako směrového elementu v postverbální posici:

- ‘pohyb, přemístění **skrze** něco’:

Đi qua đám đông

Projít davem. (= skrze dav)

Nhìn qua kính.

Dívati se přes brýle.

Đừng vứt giấy qua cửa sổ!

Neházejte papíry z okna. (= skrz okno)

- ‘pohyb **po délce** nějakého prostoru’

Người nào đi qua phố.

Nějaký člověk prošel ulicí.

- ‘pohyb, přemístění **okolo, podél**’

*Anh có đi qua bưu điện cho tôi
gửi bức thư.*

Půjdeš-li okolo pošty, pošli mi dopis.

Xe tải đi qua.

Kolem projel nákladní vůz.

Đàn sếu bay qua nhà máy.

Hejno jeřabů proletělo okolo továrny.

Překlad směrového slovesa *qua* v postverbální posici se právě pro tuto mnohovýznamovost slova může stát velmi ošemetnou a citlivou záležitostí. Tak např. *đi qua cửa* lze přeložit dvěma způsoby: 1. *projít dveřmi* (= skrz); 2. *projít okolo dveří*; podobně *đi qua phố* lze převést jako 1. *(pro)jít ulicí* (= po délce); 2. *přejít ulici* (= napříč). Při překladu je proto velmi důležité pochopit kontext celé situace.

c) výchozí místo

1. před slovesem

Jestliže má sdělení obsahovat i výchozí bod pohybu, vkládá se před příslušné slovo předložka **từ** (od, z). Výchozí místo pak obvykle předchází slovesu (na rozdíl od češtiny):

*Chiếc lá **từ** trên cây rồi
xuống dưới đất.*

List padá ze stromu k zemi.

*Chi Hương **từ** ở ngoài hành lang
đi vào trong phòng.*

Huong vchází z chodby do pokoje.

Je-li přísudek složen ze dvou sloves směřujícího pohybu, lze zmínku o výchozím místě rovněž umístit mezi obě slovesa - právě proto, že jsou obě slovesa v tomto případě vnímána jako víceméně rovnocenná (viz zmínka výše):

*Cháu **đi từ** nhà đến trường.*

Dítě jde z domova do školy.

Spojení **từ** + **výchozí místo** + **směrové sloveso** (na rozdíl od právě zmíněného případu bez předcházejícího slovesa) vyjadřuje myšlenku 'příchodu, příjezdu z určitého místa':

*Bà ấy **từ** Paris đến.*

Přijela z Paříže.

*Phuong vừa **từ** Hà Nội vào.*

Phuong právě dorazila z Hanoje (na jih).

*Bố mẹ em **từ** quê ra thăm em.*

Rodiče mne přijeli navštívit z venkova.

(z rodiště)

Spojení **đi** + **výchozí místo** + **về** vyjadřuje myšlenku 'návratu z určitého místa':

*Anh ấy **đi** sân bay về.*

Přijel z letiště nazpátek.

Chiếc tàu thủy này vừa mới

Tato loď se právě vrátila ze Singapuru.

***đi** Singapore.*

*Chị **đi** đâu về?*

Odkud jdeš?

2. za slovesem

Existuje však několik ustálených vazeb, v nichž výchozí místo bez předložky následuje za slovesem:

<i>ra trường</i>	<i>vyjítí ze školy (tj. absolvovat)</i>
<i>ra Tết</i>	<i>den po Tetu</i>
<i>xuống ngựa</i>	<i>sléztí s koně</i>
<i>về chợ</i>	<i>vrátiti se z trhu</i>
<i>qua đời</i>	<i>zemřítí</i>

d) Elementy relativní polohy

Pro zdůraznění významu směru a cílového místa (popř. i výchozího) lze za slovesné elementy směru přidat elementy relativní polohy děje *trên, dưới, trong, ngoài*. Obvykle bývají užívány ve stálých kombinacích se čtyřmi slovesy směřování: *lên trên, xuống dưới, vào trong, ra ngoài*⁹:

*Ông chủ nhiệm khoa **lên trên**
gác rồi.*
*Bà ấy **đi xuống dưới** nhà.*
*Mời anh **vào trong** nhà!*
*Con chó **chạy ra ngoài** phố.*

Pan děkan už šel do patra.
Sestupuje dolů (uvnitř domu).
Pojďte, prosím, dovnitř.
Pes vyběhl na ulici.

⁹ Elementy relativní polohy děje, jež svou povahou zhruba odpovídají českým předložkám, se zabývá Nguyen Phan Canh, str. 255-261.

IV. Závěr

Předchozí odstavce mají posloužit toliko coby stručný, základní přehled toho, jak se slovesa směřování (resp. postverbální a postadjektivní elementy směřování) používají. Práce je jistě daleko toho, aby námět popsala v úplnosti. Předně bychom mohli uvažovat o možnosti rozšířit počet sloves směřování např. o slovesa: *lùi, theo, rời, hoàn* aj. Dále také existují další možná použití všech probíraných sloves z hlediska přeneseného významu, další ustálené gramatické vazby (*ngoài ra...*) a ustálená sousloví (*À, ra thê!, thực ra...* atp.), ale také velmi ojedinělá nepravidelná použití např. v poesii či v příslovích.

Jedním z problémů, na něž bychom při hlubším studiu rovněž brzy narazili, je např. otázka hranice, kdy elementům směřování ještě lze a kdy již nelze přisoudit verbální povahu. Jako příklad můžeme vzít větu: *Họ dịch ra bài này sang tiếng Việt. - Přeložili tento text do vietnamštiny.* V tomto případě si postverbální element *ra* zachovává svůj těsný vztah ke slovesu, jehož význam upřesňuje: srv. *dịch - překládat* x *dịch ra - přeložit*. Oproti tomu element *sang*, který můžeme přeložit českou předložkou *do*, de facto i ve vietnamštině hraje roli předložky, a to i přesto, že si nadále zachovává svůj směrový obsah (přechod od... k..., tj. zde: překlad z... do...). Není zde na tak malém prostoru možno zabývat se problematikou směrových elementů v předložkovém použití (např. častými vazbami typu *từ... đến...*). Přesto budiž zdůrazněno, že (původně ryze slovesné) významové jádro i v této předložkové funkci zůstává zachováno, pouze jeho slovesný charakter ustupuje do pozadí.

Nakonec zopakujme, že při překladu sloves směřování, elementů směřování je nutné uchránit se automatického převodu: *vào - vejítí, ra - vyjítí, đi - odejítí* apod. Podstatný je kontext, neboť i tak jednoduchý výraz jako třeba *ra trưòng* může mít teoreticky dva možné překlady: 1. *šel (dosl. vyšel) do školy*; 2. *vyšel ze školy (absolvoval)*. A takových vícesmyslných výrazů - na něž jsme už ostatně narazili i výše - je ve vietnamštině přece nepočítaně.

Použitá literatura:

- Bùi Phụng: Tiếng Việt cho người nước ngoài. Nhà xuất bản Đại học và giáo dục chuyên nghiệp, Hà Nội 1992
- Bùi Phụng: Tiếng Việt hiện đại (cho người nước ngoài). NXB Thành Phố Hồ Chí Minh 2001
- Bulteau, R.: Cours d'Annamite. Éditions Larose, Paris 1953
- Điệp Quang Ban + Hoàng Văn Thung: Ngữ pháp Tiếng Việt. NXB Giáo Dục 1999
- Do The Dung + Le Thanh Thuy: Le vietnamien sans peine. Assimil 1994
- Glebova, I.I. + A.A.Sokolov: Vjetnamsko-ruskij slovar. Russkij jazyk, Moskva 1992
- Glebova, I.I. + Vu Dang At: Načalnyj kurs vjetnamskogo jazyka. IMO, Moskva 1963
- Lê Khả Kế + Nguyễn Lân: Từ điển Việt-Pháp. Nhà xuất bản khoa học xã hội, Hà Nội 1999
- Le Van Ly: Le Parler vietnamien - essai d'une grammaire vietnamienne. Huong Ang, Paris 1948
- Nguyễn Kim Thản: Nghiên cứu về ngữ pháp Tiếng Việt. NXB Giáo dục 1997
- Nguyen Phan Canh: Základy vietnamštiny. SPN, Praha 1984
- Nguyen Phu Phong: Le syntagme verbal vietnamien. Mouton+ La Haye, Paris 1976
- Nguyen Thi Binh Slavická: Vietnamská čítanka I. Karolinum, Praha 1997
- Từ điển Tiếng Việt 2000. NXB Đà Nẵng + Trung tâm từ điển học, Hà Nội – Đà Nẵng 2000
- Vietnamsko-ruskij slovar. Gosudarstvennoje izdatel'stvo inostrannyh i nacionalnyh slovarej, Moskva 1961